

UDK 908(497.11 Ниш)”1878/1944”
(084.12)(049.32=

Оливера Недељковић

Градска библиотека

„Владислав Петковић Дис”, Чачак

zavicajnocacak@gmail.com

АЛБУМ СТАРОГ НИША

(Кривокућа, Славица и Марија Чупић. *Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама : 1878-1944*. Ниш: С. Кривокућа; М. Чупић, 2015)

Фотомонографија *Ниш и Нишлије на фотографијама и разгледницама: 1878-1944*, настала посвећеношћу Славице Кривокуће и Марије Чупић, библиотекарa Народне библиотеке *Стеван Сремац* у Нишу, представља истраживачки и издавачки подухват самих аутора. Ова вредна и графички складно уобличена публикација резултат је вишегодишњег прикупљања фотографија старог Ниша и њиховог тумачења, проистеклог из свести аутора о значају визуелне библиотечке грађе која је тек последњих деценија стекла статус изузетно важног документа, извора сазнања и носиоца обиља разноврсних и вишеслојних информација о поднебљу и времену у коме је настајала. Истрајавајући на овом захтевном послу, Славица Кривокућа и Марија Чупић као да су непрестано биле у дослуху са проницљивим речима Милана Ђ. Милићевића који је у *Стиарим њисмима из нових крајева* граду на реци Нишави посветио странице пуне усхићености: „*Лейоше нишке околине, блиске и далеке, ваља гледајти очима, ваља уживајти духом. Описати се оне не могу. Најбојнији, најживљи опис не може предсавити ни хиљадићи део онога што би очи виделе за један часак, што би душа осетила за један тренућак. Кад човек, предвече, сјане на нишки мост, и погледа уз Нишаву, онда лево има стари град Ниш, и над градом Виник и Чебар; на десно му је варош Ниш, и за вароши Горица и Марков Град; под мостом пак хучи брза Нишава, која се не уме умориши од постојања до суднога дана. Град Ниш, својим постојањем, својим обликом, видљива је историја*

крвавих сусрећа разних народа на овом месџу, њочињући од Римљана ња ево до нас Срба; варош Ниш најомиње нови животи који настаје балканским народима...”¹

Имајући у виду значај и далекосежност два историјска тренутка (првог који представља ослобођење јужних српских крајева од петовековне турске власти 1878. године и другог, који означава завршетак Другог светског рата на овим просторима), аутори су свој истраживачки рад омеђили управо овим преломним догађајима. Фотографије и разгледнице које су публиковане међу корицама с љубављу и зналачки сложеног албума, визуелно поткрепљују Милићевићеве речи о Нишу као раскрсници истока и запада, севера и југа, о месту на коме су се уочи 20. века прожели дух *оној шћо некад бејаше* и модерне идеје и тенденције. Прикупљене из фондова нишких установа културе и приватних збирки колекционара и потомака старих Нишлија, фотографије и разгледнице настале у периоду најинтензивнијих и најдинамичнијих друштвених, економских, етничких, привредних и културних промена, представљају неисцрпна и веома поуздана сведочанства распадања традиционалног патријархалног система, старих вредносних начела и успостављања нових. На њима је трајно забележен преображај оријенталне пограничне касаве, стратешки важног места, у модеран град, економско и образовно-културно средиште југа Србије које је, у стихијним временима, бивало и српска престоница.

Живописна сликовна грађа коју су Славица Кривокућа и Марија Чупић прикупиле, разврстана је у две целине. Прву од њих, насловљену *Град*, чине 83 снимка топографског карактера на којима су представљене улице, тргови и јавна здања чувена по својој архитектонској вредности. Неке од грађевина овековечених на њима савремени становници Ниша могу још једино видети на снимцима професионалних фотографа и аматера који су желели да од заборава сачувају *оно чеја ускоро неће биџи*. Други, обимнији део, под насловом *Људи и догађаји*, обухвата 205 портретних и групних снимака. Међу њима се налазе и бројне фотографије начињене како би се у времену зауставио тренутак од значаја за читаву националну културну прошлост, али и оне друге, неретко настале и као својеврсни статусни симбол, на којима је забележен свечани чин важан само за приватну историју. Након галерија портрета чувених Нишлија и сасвим непознатих грађана чија су лица овековечена у атељеима Петра М. Аранђеловића, Спире Димитријевића, Сотира К. Недељковића и других фотографа, нижу се драгоцене фотографије нишких

¹ Милан Ђ. Милићевић, у *Зайиси о Нишу (1877 – 1914)*, прир. Милан Ранђеловић (Београд: Магелан Прес, 2014), 144.

породица, представника одређених професија, занатских и професионалних удружења, соколског и других покрета. На фотографијама кашираним на подлогу са амблемом неког од фотографских атељеа, који су се у Нишу појавили након ослобођења 1878. године, пред оком данашњег посматрача, било да је љубитељ фотографије или истраживач протеклих времена, указују се различите позе, модни стилови, сценографија и низ раскошних детаља који иду у прилог оној идеји о вредности слике која се процењује на хиљаду речи.

Репродукованим фотографијама и разгледницама претходе *Реч аутора* и исцрпне *Уводне напомене* у којима аутори излажу методологију истраживања, указују на бројне потешкоће које су са успехом превладане приликом идентификације садржаја сваке јединице, њеног датирања и атрибуције, као и сажет преглед рада професионалних фотографа који су ухлебљење, али и инспирацију, налазили у Нишу и околини. У уводном тексту аутори указују и на значај и уметничку еволуцију разгледнице као специфичног артефакта, пратећи њен преображај од дописне карте са искључивом комуникативном наменом у мотивски богата, веома тиражна издања, на чијој аверсној страни су се, поред фотографија, налазила и друга ликовна остварења знатне уметничке вредности. Уз регистре аутора и издавача који, као и упоредни превод текста на енглески језик, овој публикацији дају додатну информативну вредност и омогућавају нове начине ишчитавања презентоване грађе, аутори су израдили библиографски попис објављених фотографија. Јединице су описане према правилима Међународног стандардног библиографског описа некњижне грађе ISBD(NBM). Уз потпуни опис појединих фотографија дате су концизне, али веома корисне анотације које представљају важне путоказе будућим истраживачима фотографије као специфичног медија и драгоценог извора за историјска, етнографска и бројна друга мултидисциплинарна истраживања овог поднебља, на чији значај указује и рецензет књиге Марјана Стефановић.

Фотомонографија старог Ниша и његових становника представља вредан прилог колективном памћењу и својеврсну ризницу за проучавање овог подручја, али и све бројнија и систематичнија сагледавања приватног живота човека са јужнословенских простора. Данас, у време апсолутне доминације визуелног и хиперинфлације фотографије, за садашње, али и бивше Нишлије, као и њихове потомке расејане по читавом свету, овај *свейло-џис Ниша која више нема*, уз несумњив културно-историјски значај, има и драгоцену моћ да пробуди носталгију за прохујалим временима и оснажи осећање чврсте утемељености у завичају, ма колико да смо од њега далеко.